

RƏŞİD MƏHƏRRƏMOV
Gəncə Dövlət Universitetinin dosenti
e-mail: rabiteci_22@mail.ru

İRAN İNQILABI VƏ XOMEYİNİ FENOMENİNİN İSLAM FƏLSƏFƏSİ

Açar sözlər: islam, fenomen, fəlsəfə

Ключевые слова: Ислам, явление, философия

Key words: Islam, phenomenon, philosophy

*Azadlığın sirri insanları maarifləndirməkdədirsə,
istibdadın sirri isə insanları cəhalətdə saxlamaqdadır.*
Robespyer

İran tarixçiləri, ictimai-siyasi xadimləri, İslam ilahiyyatçıları və şii ideoloqları İranda və dünyanın ayrı-ayrı ölkələrində müxtəlif dövrlərdə baş vermiş inqilabların, milli-azadlıq hərəkatlarının təhlili əsasında ölkənin tarixi keçmişi, ənənələri ilə bağlı, İran üçün «səciyyəvi» olan inqilab nəzəriyyəsi işləyib hazırlamağa çalışmışlar. XX əsrin 60-cı illərində inqilab konsepsiyası iki müxtəlif baxımdan nəzərdən keçirilirdi: inqilab ya zor işlətmək, mövcud ictimai quruluşu qan axıtmaqla dağıtmaq, daha doğrusu «qırmızı inqilab» etmək, ya da qansız ictimai quruluşun əsasına toxunmadan «ağ inqilab» formasında həyata keçirmək. Məhəmməd Rza Pəhləvi rejimi monarxiya quruluşunu qoruyub saxlamaq üçün «ağ inqilab» yolunu seçmişdir.

Lakin «Böyük İran imperiyasını dirçəltmək» üçün «ağ inqilab» konsepsiyasının sosial bazası zəif idi. İşsiz və yurdsuz muzdurlar ordusu «ağ inqilab» konsepsiyasını qəbul etmədilər. Ölkədə gündən-günə dərinləşən iqtisadi-siyasi böhran göstərdi ki, vaxtı keçmiş üsullarla artıq dövləti idarə etmək mümkün deyildir. Ölkədə yeni inqilab üçün zəmin yaranırdı. Başqa siyasi qüvvələrin səbatsızlığı ucundan bu zəmin ruhaniləri inqilabi hərəkatın rəhbərliyinə gətirib çıxartdı. Şahlıq quruluşuna qarşı xalq kütlələrinin milli demokratik hərəkatı zamanı ölkədə sosial-sinfi münasibətlərin nisbəti çox böyük üstünlüklə ruhani rəhbərlərin tərəfinə keçdi. Ölkənin həyatındakı böhranın dərin ictimai-siyasi köklərini duyan ruhanilər İslam dininin xalq arasında çoxəsrlik təsir gücündən, ideya və mənəvi-əxlaqi təsirindən bacarıqla istifadə etdilər. Onlar geniş xalq kütlələrinə arxalanaraq özlərinin İslam dini prinsiplərinə və Şərqin qanunlarına əsaslanan «İslam inqilabı», «İslam hökuməti» dini-siyasi təlimlərini ortaya atdılar və monarxiya quruluşuna qarşı qoydular.

İran inqilabının ən yüksək mərhələsi zamanı Qərb mətbuatı onun daha ardıcıl rəhbərlərini «Yakobinçilər» adlandırırdılar. Monarxiyanın devrilməsindən sonra ilk vaxtlar bu termin radikalizmin və qətiyyətin sinonimi kimi deyil, burjua tarixşünaslığı üçün ənənəvi çərçivədə Yakobin hakimiyyətinin qanıçən terrorçu diktaturasının şərhə kimi istifadə edilirdi. Daha sonra Qərb mətbuatında bununla bağlı tez-tez Pyer Vernonun məşhur «İnqilab Saturn (qədim Roma mifologiyasında əkin-səpin Allahı və əkinçiliyin himayədarı) kimi öz uşaqlarını yeyir» aforizmi səsləndirilirdi. Bununla belə biz artıq görmüşük ki, «İslamın hər yeni qələbəsi» inqilabi hərəkatı irəli yox, geriyə aparmışdır.

Odur ki, bu müqayisə öz-özlüyündə istisna olunur, çünki Fransa inqilabı zamanı Yako-binçilər məğlub olsalar da cəmiyyəti geriye yox, irəliyə aparmışdılar.

Amma «İslam inqilabı» təlimi İranın ruhani rəhbərlərinin ortaya atdıqları və həllinə çatmadıqları məsələlər baxımından «ağ inqilab» nəzəriyyəsindən bir o qədər də irəli getmədi. Bunu ört-basdır etmək məqsədi ilə ruhanilər «İslam inqilabı» konsepsiyasını bütün dünyaya şamil etmək, Böyük İslam dövləti yaratmaq xəyalına düşdülər.

1979-cu ilin yanvarında İran inqilabı özünün həlledici mərhələsini yaşayırdı. Yanvarın 28-də paytaxtda azı üç min adam öldürülmüşdü. Nümvayışçılara divan tutulmasında iştirak etməkdən boyun qaçıran 165 hərbi qulluqçu güllələnmişdi [1. s.18]. Təqribən 13 ay davam edən inqilabi mübarizə böyük qurbanlar bahasına (100 minə yaxın ölənlər və yaralanan olmuşdur) qalib gəlmişdi. Fevralın ortalarında İranın hər yerində inqilab qalib gəldi və 2500 il davam edən şah idarə üsuluna son qoyuldu.

Pəhləvilər hakimiyyəti yıxıldıqdan sonra yeni yaradılmış hökumətin İslam dini amilinin və prinsiplərinin rəhbər tutulacağını xüsusi qeyd edən Ayətulla Ruhulla Müsəvi Xomeyni açıq şəkildə qeyd etmişdi ki, «İslam respublikasında ilahi qanunlardan başqa heç bir qanun fəaliyyət göstərməyəcəkdir» [2. №8].

Yeri gəlmişkən İran inqilabının lideri Ayətullah Xomeyni 15 illik mühacirət həyatı sürdükdən sonra inqilabın qızgın çağında Fransadan İrana qayıtdı. Ayətulla öz ideali uğrunda mübarizədə Böyük Fransa İnqilabının rəhbərlərindən biri Robespyer kimi xalqa, onun mübariz ruh yüksəkliyinə, vətənpərvərliyinə arxalanırdı, həm də bu zaman çox orijinal vasitə kimi İslamın qanunlarından istifadə edirdi. İnqilabın qızgın çağında avropalı müxbirin – ona ünvanladığı – 1400 il əvvəl bərqərar olan qanunlar, adətlər haqqında danışsınız, Sizə elə gəlmirmi ki, o vaxtdan keçən müddət ərzində dünya dəyişmişdir, irəliləmişdir? Bu qanunlara əməl edilməsini tələb edərkən, eyni zamanda musiqiyə, spirtli içkilərə qadağa qoyursunuz. Dini lider cavabında qeyd etmişdir ki, İslam spirtli içkiləri yasaq edir, bu barədə deyilmişdir. O spirtli içkiləri qəti qadağan edir ona görə ki, alkaqol insanların başını itirir və onları fikir aydınlığından məhrum edir. Musiqi isə insanların başını dumanlandırır, ona həzz verir, onu vəcdə gətirir narkotiklər kimi. Özü də mən sizin musiqini deyirəm. Adətən sizin musiqi ruhu coşdurur, sizin musiqi bizim gəncləri məhv edir, zəhərləyir və gənclik vətəni sevməkdən məhrum olur. Hətta Bax, Bethoven, Verdinin də musiqisi? Mən onları tanımıram...[3. s.313]

İmam, Siz xalq haqqında danışanda yalnız İslam hərəkatı ilə bağlı olanları nəzərdə tutursunuz. Bəs Sizcə, İslam yaxud demokratiya uğrunda minlərlə, onminlərlə ölənlər necə? Xomeyni cavabında qeyd edir ki, xalq İslam uğrunda mübarizə apardı. İslam isə hər şey deməkdir, dünyamızda azadlıq, demokratiya elə İslamdır. Bəli, İslam hər şeyi özündə birləşdirir, hər şeyi özündə ehtiva edir.

Lakin elə buradaca qeyd etmək lazımdır ki, heç də bütün İran əhli fanat deyildilər. Əgər belə olmasaydı İranda antikreikal zərb məsələlər, atalar sözləri yaranmazdı. Məsələn, «mola olmaq asandır, insan olmaq çətin», «evə lazım olan çırağı məscidə verməzlər». Xomeyninin xalq tərəfindən müdafiə olunmasının əsas səbəblərindən: sadə həyat tərzini keçirən liderə inamları idi, çünki o onların dilində danışır, xalqa məlum olan ənənəvi, dini institutların köməyi ilə idarə edirdi. O kütləni özünə çəkməyi bacarırdı. Onlar onun məzlumları idi. Onlara dəfələrlə müraciət edərək, «Siz inqilab işini tək qazanmışsınız. Nə liberallar, nə sollar və kommunistlər, nə ziyalıların nümayəndələri, nə də bazar tacirləri».

İran inqilabı liderinin qadınların cəmiyyətdəki rolu haqqında mövqeyi xüsusi maraq doğurur. Avropa müxbirinin – nə üçün qadınları üzlerini və fiquralarını çadra ilə gizlətməyə məcbur edirsiniz? Bu isə onlara sərbəst hərəkət etməyə və işləməyə mane olur ... Axı, onlar da inqilabın qələbəsinə kömək etmişlər. Ayətullah bu sualı özünəməxsus şəkildə

də cavablandırır və onun burada zərif cinsə münasibəti tamamilə aydınlaşır. – İnqilabda payı olan qadınlar İslamın təyin etdiyi paltar geyiniblər və yenə də geyinirlər. Üz-cözünü rəngləyən, pudralayan, çadrasız küçəyə çıxıb öz boyunlarını, saçlarını, fiquralarını nümayiş etdirən qadınlar şah əleyhinə vuruşmamışlar. Bu qadınlar heç vaxt yaxşı heç nə etməmişlər. Onlar nə sosial, nə siyasi, nə peşəkarlıq sahəsində xeyir verməyə qadir deyillər, ona görə ki, sifətlərini açaraq kişiləri işdən yayındırır və onları mənəvi müvazinətdən məhrum edir. Onlar hətta başqa qadınları da mənəvi müvazinətdən məhrum edirlər. – Yox İmam, bu düz deyil, çadra – hüquqi ayrışdırıcı simvoldur, inqilabdan sonra da sizin ölkədə qadınlar ayrışdırıcıya məruz qalırlar... Mən onu bilirəm ki, bütün həyatım boyu nə deyirəmsə düz demişəm və haqlıyam, İslam qanunları olmasaydı qadınlar cəmiyyətə xeyir verə bilməzdilər.

Nəzərə alsaq ki, çağdaş dünyamızda bir çox ölkələrin ictimai-siyasi həyatında qadınlar, özü də çadrasız qadınlar mühüm rol oynayırlar və dünyanın qabaqcıl ölkələrinin başçıları və digər yüksək səlahiyyətli nümayəndələri qadınlardır, onda Xomeyninin qadın fəlsəfəsinin əsl mahiyyəti üzə çıxır.

Xomeyni fenomeninin Qərblə bağlı fikirləri də maraq kəsb edir. Jurnalistin – İmam Xomeyni, Siz həmişə Qərb haqqında çox sərt danışsınız. Sizin biz barədə istənilən mülahizəniz belə bir fikrin formalaşmasına yönəldilmişdir ki, biz qərblilər hər cür eybəcərliklərin, hər cür pozğunluqların müdafiəçisiyik. Amma öz aramızdır, Siz xaricə mühacirət edəndə Qərb Sizə sığınacaq verdi, Sizin bir çox silahdaşınız öz işlərini Qərbdə apardılar. Sizə elə gəlmirmi ki, bizdə yaxşı nə isə var. – Nə isə bəli, nə isə. Lakin adamı ilan dişləyəndə, o uzaqdan ilana oxşayan çatıdan da qorxur. Siz isə bizi çox tez-tez dişləmişiniz. Siz bizi yalnız xammal mənbəyi kimi görmüşünüz. Siz bizə ən pis nə varsa ixrac edərək, maddi tərəqqini özünü saxlamısınız. Qərb bizə çox pisliklər, çox məhrumluqlar bəxş etmişdir, indi isə biz çox ehtiyatlı olmalıyıq ki, gənclərimiz Qərb təsirinə məruz qalmasın. Mən istəmirəm ki, bizim gənclər Qərbdə təhsil alsın, ona görə ki, onlar orada spirtli içkiyə aludə olurlar, qərb musiqisi, narkotiklər, açıq-saçıq qadınlar onları pozaraq ağıllarını dumanlandırır.

Hələ referendumla xeyli qalmış, inqilabın qələbəsindən az sonra İranda siyasi hakimiyyətin quruluşu aşağıdakı kimi formalaşmışdı. Dövlət piramidasının ən yüksək pilləsində heç kim və heç nə ilə məhdudlaşdırılmayan çox böyük səlahiyyətlərə malik Ayətullah Xomeyni dururdu. Onun göstərişləri müzakirə və təsdiq edilir, sözsüz yerinə yetirilirdi. Dövlət hakimiyyətinin ali orqanı gizli fəaliyyət göstərən İslam İnqilabı Şurası idi. İslam İnqilabı Şurası əsasən din xadimlərindən ibarət idi və öz növbəsində Xomeyninin yanında məşvərətçi orqan rolunu oynayırdı. İİŞ Nazirlər kabinetinə paralel fəaliyyət göstərirdi [3. s.276].

İranda gələcək dövlət quruluşunun formasının referendum vasitəsilə həll edilməsi qərara alındı. Bu məsələdə siyasi xadimlər və siyasi partiyalar yekdil deyildi. Məsələn, nüfuzlu din xadimi, milliyyətçə Azərbaycan türkü Ayətullah Şəriət Mədari təklif edirdi ki, məsələ – «Siz İran üçün hansı dövlət quruluşu formasını istəyirsiniz?» - kimi qoyulsun. Yeri gəlmişkən bəzi yazarlar Ayətullah Şəriət Mədari İslam İnqilabının lideri kimi qələmə verərək, onun səhvi üzündən Xomeyninin liderliyə yüksəlməsi haqqında fikir söyləyirlər. Bizcə bu tamamilə səhvdir. Əvvəla ona görə ki, hələ 1946-cı ildə Azərbaycan Milli hökumətinin devrilməsində şahla həmrəy olaraq Milli hökumətə qarşı amansız mübarizədə iştirak etmişdir və həmin mübarizəni alqışlamışdır. İkincisi, əgər belə olsaydı Pəhləvi fars rejiminin mövcudluğu zamanı o da təqib olunardı və bəlkə də xaricə mühacirət edərdi. Digər tərəfdən fars rejiminin hökmranlığı dövründə Azərbaycan Türkünün hər hansı bir inqilabın, demokratik hərəkatın liderinə çevrilməsi yumşaq desək ağlabatan deyildir.

Referendumun 1979-cu il martın 30-da keçirilməsi müəyyən edildi və burada iştirak etmək könüllülük prinsipinə əsaslanırsa da seçki bülletenində mütləq səsverənin yaşayış yeri, pasportunun nömrəsi, adı, soyadı göstərməli idi. 16 yaşından yuxarı hər bir İran vətəndaşı səsvermədə iştirak edə bilərdi. Ayətullah Xomeyni bütün İran əhalisinə müraciət edərək, onları referendumda İslam respublikasını dəstəkləməyə çağırırdı. Əks halda xarici imperialist qüvvələrin İran inqilabını beşiyində boğacağını xəbərdar edirdi.

Lakin bir çox məsələlərdə baş nazir Mehdi Bazarqan hökuməti ilə dini hökumət arasında kəskin fikir ayrılıqları var idi. Məsələn, çoxsaylı «İnqilab komitələrinin rəsmi dövlət orqanlarına tabe olmadan nəzarətsiz fəaliyyəti, İslam inqilab tribunallarının fəaliyyəti və sair məsələlərə münasibətdə rəsmi hökumətlə dini hökumət arasında yekdillik yox idi. Mehdi Bazarqanla Xomeyni arasında da ölkənin idarə edilməsi formasına münasibətdə də fərqli baxışlar getdikcə dərinləşirdi. Liberal baxışlarını İslamla uyğunlaşdıran, özünün ümumi dünyəvi mövqeyi ilə seçilən Bazarqan «Demokratik İslam Respublikası» və ya «İslam Demokratik Respublikası»nın yaradılmasına çalışırdı. Xomeyni üçün ümumiyyətlə «demokratiya» termininin özü qərkləndirilməz idi. Onda belə bir fikir yaranmışdı ki, demokratiya yalnız Qərbi ölkələrinin dövlət idarəetmə sistemi üçün xarakterikdir. Xomeyninin təklifi ilə hələ inqilabın qələbəsinin ilk günlərindən əhali arasında keçiriləcək referendumda məsələnin «mütləqiyyət əvəzinə İslam Respublikasının yaradılmasını istəyirsinizmi?» kimi qoyulması artıq həll edilmişdi. Martın 21-də baş nazir Bazarqan 100 minlik mitinqdə bəyanat verib bildirdi ki, referendumda qoyulmuş məsələyə yox demək, devrilmiş rejimi dəstəkləmək, İslam Respublikasının əleyhinə getmək deməkdir. Lakin bu bəyanatdan bir neçə gün sonra Cənubi Azərbaycanın paytaxtı Təbriz şəhərində çıxış edərkən Mehdi Bazarqan dini fanatizmi mühacirət etmiş şah sülaləsinin fanatizmindən fərqlənmədiyini vurğulayırdı.

Ayətulla Xomeyni isə televiziya ilə xalqa müraciət edərək göstərirdi ki, referendumda iştirak etmək hər bir İran vətəndaşının milli və dini borcudur. O, həmin çıxışında qeyd edirdi ki, əlbəttə xalq fikrini ifadə etməkdə müstəqildir, ancaq onun özü şəxsən İslam Respublikası lehinə səs verəcəkdir. Sinifləri inkar edən Xomeyni əhalini üç qrupa – «binəsiblərə», «firavan yaşayanlara», «şeytanın nöqərlərinə» bölürdü. Onun təsəvvüründə İslam həm insanın mənəviyyatca özünü təkmilləşdirməsi vasitəsi, həm də cəmiyyətin sosial quruluşunu dəyişdirmək alətidir. Qərbi sivilizasiyasını kəskin sözlərlə tənqid edən, burjuva həyat tərzini və kapitalizm yolu ilə tərəqqini tamamilə rədd edən Xomeyni dünya sosializminin nailiyyətlərini də ateizm zəmnində meydana gəlmiş kommunistlər kimi rədd edirdi. O «nə sağlara, nə sollara, nə Qərbə, nə Şərqə yox, ancaq İslama üz tutmalı» deyirdi və çoxları onun ardınca bunu təkrar edirdi. Hətta İran inqilabının qələbəsində mühüm rolları olan dini və mülki şəxslər Qərbi yönümlü baxışlarına görə hakimiyyət strukturlarından kənarlaşdırıldı. Liberal əhval-ruhiyyəli Bəxtiyar (şahın dövründə baş nazir idi), inqilabın qələbəsindən sonra respublikanın ilk baş naziri Mehdi Bazarqan sıxışdırılaraq istefa verməyə məcbur edildilər. Xomeyni İrana qayıdan zaman Mehlabat təyyarə meydanında onun baqajı olan arabanı itələyən, 1980-ci ilin yanvarında İran İslam Respublikasının ilk prezidenti seçilən Bənisədr parlament tərəfindən hakimiyyətdən uzaqlaşdırıldı və o ölkə təsərrüfatının dağıdılmasında, səriştəsizlikdə təqsirləndirildi. Ay yarım gizləndikdən sonra gizlincə Parisə qaçdı. Şəriət Mədari isə Ayətulla rütbəsindən məhrum edildi. Beləliklə də Qərbə meyilli və mülki hakimiyyət tərəfdarları «zərərsizləşdirildi».

Referendum martın 30-31-də keçirildi və İranın dövlət quruluşu forması İran İslam Respublikası kimi qəbul edildi. Bu o demək idi ki, vaxtilə bolşeviklər Rusiyasında siyasi təşkilat olan Kommunistlər Partiyası dövləti idarə edən icraedici orqana çevrildiyi kimi, 1979-cu il inqilabı nəticəsində İranda İslam dövlətin ali idarəetmə strukturuna çev-

rildi. Ali Dini Şuranın başçısı Ayətulla Xomeyni isə göstərişləri şəksiz yerinə yetirilən və dövlətin fəvqündə duran dini rəhbər oldu. Deməli inqilabdan əvvəlki dövlət başçısı şahın monarxiya quruluşunu və Rza Pəhləvi diktaturasını İslam və onun təmsilçisinin diktaturası əvəz etdi. Müasir dünyada demokratiyanın inkişaf etdiyi, insani dəyərlərin əsas amilə çevrildiyi bir zamanda İranda bu amil mürtəcə amillə əvəzləndi. [4. s. 71]

Bu məsələyə daha da aydınlıq gətirmək üçün bir qədər tarixi keçmişə qayıdaq. Əsrlər boyu müxtəlif tarixi dövənlərdə ayrı-ayrı dövlətlərdə dünyəvi hakimiyyətinmi, yoxsa dini hakimiyyətinmi birinciliyi uğrunda bu hakimiyyətlər arasında fikir ayrılıqları mövcud olmuş və hətta kəskin qarşıdurmaya gətirib çıxarmışdır. İstər birincilər, istərsə də ikincilər özlərinin haqlı olduqlarını əsaslandırmağa çalışmışlar. Məsələn, XVII əsrdə rus kilsəsinin patriarxi Nikon dini başlanğıcın birinciliyini əsaslandırarkən belə bir «argument»dən istifadə edirdi ki, Ay Günəşdən işıq alaraq gecənin qaranlıqlarında yer üzünü işıqlandırdığı kimi, çar da ruhani başçıdan və dini dəyərlərdən bəhrələnib məhz onun köməyi ilə dünyəvi hakimiyyəti idarə etməlidir. Vəzifə ilə şöhrətlənməyib vəzifəni şöhrətləndirən Nikon bu dönmə Rusiyasında elə bir şöhrət qazanmışdı ki, ölkə təbəələri çar ilə yanaşı ona da təzim edərək əlahəzrət deyə müraciət edirdilər. Hətta çar Aleksey Mixailoviç xarici qonaqları qəbul edərkən patriarxi da onunla bərabər ziyafətlərdə iştirak edərdi.

Lakin çar patriarxin bu qədər şöhrətlənməsinə qısqanaraq onu cəzalandırmaq qərarına gəldi. Bu miqəsdə onun başı qırxdırılaraq monastra göndərildi. Əlbəttə, bu zorakılıq üsulu idi. Və məsələni svil yolla da həll etmək olardı. Bunu Aleksey Mixailoviçin oğlu Böyük Rus imperatoru I Pyotr siyasi islahat yolu ilə həll etdi. O yeni kilsə nizamnaməsi müəyyənləşdirdi, Rusiyanın yeni ali dini idarəsi Sinod yaradıldı. Və ümumdünya təcrübəsinə əsaslanaraq belə bir fikir təsbit edildi ki, dünyəvi hakimiyyət birinci, dini hakimiyyət ikincidir və din dövlət hakimiyyətindən ayrıdır və onun işlərinə qarışa bilməz. Göründüyü kimi bu məsələ Rusiya tərəfindən XVIII əsrdə həll edildi. Əslində isə Avropanın bir çox ölkələrində kilsə çoxdan dövlətdən ayrılmışdı.

XX əsrin son rübündə baş verən İran inqilabında xalqın gücündən istifadə edən İslam ruhaniləri isə tam bunun əksi olan siyasi-dini durum yaratdılar. Onlar inqilabın əsas hərəkətverici qüvvələrinin – xalqın iradəsinə tam uyğun olmayaraq dini amili önə çəkib hakimiyyətdə əsas səlahiyyətləri ələ keçirdilər. Nəticə etibarilə dini qüvvələr dövlət orqanlarını əvəz etdi. İslam dövlət hakimiyyəti fəvqünə qaldırılaraq hakimiyyət strukturları funksiyasını yerinə yetirməyə başladı, erkən orta əsrlər dövrünün idarə formasından da geri atıldı, halbuki orta əsrlər dövründə İran yaylasında olan dövlətləri din xadimləri deyil, mülki şəxslər idarə edirdilər.

İrandakı fars azlığı irqi ayrışçılıq rejimi yaradaraq soydaşlarımızı (Azərbaycan Türklərini) öz dilindən, təhsilindən, mədəniyyət və tarixindən məhrum edir. Əsrlər boyu, xüsusən də XX əsrdə Allah tərəfindən insana verilən azadlıq nemətini əldə etmək üçün Azərbaycan Türkləri dəfələrlə möhtəşəm inqilabi-azadlıq hərəkətinin iştirakçıları və əsas hərəkətverici qüvvələri olsalar da nə yazıqlar ki, öz müqəddəs amallarına 1979-cu ildə də nail ola bilmədilər. Çünki Ayətulla Xomeyninin başçılıq etdiyi krelikal-mühafizəkar qüvvələr Azərbaycan Türklərinin əsl azadlıq mübarizəsindən ehtiyat edərək əvvəlcə şah rejiminə qarşı yönəldilən qüvvələri sonradan onlara qarşı çevirdilər və bu mübarizəni beşikdəcə boğdular, azadlıq fədailərinə tdivan tutdular, inqilabı bitmiş elan edərək mövqelərini möhkəmləndirdilər.

Amma bütün bunlara baxmayaraq böyük inqilabi ənənələrə malik və ölkə əhalisinin əksəriyyətini təşkil edən İran Azərbaycanı Türkləri gələcəyə inamla baxır və həlledici demokratik inqilabın mütləq baş verəcəyini və inqilab nəticəsində təkə Azərbaycan Türklərinin deyil, İranda yaşayan bütün millət və xalqların əsl demokratik cəmiyyət, in-

san amilinin, insan ləyaqətinin lazımınca dəyərləndirildiyi dövlət qurulacağına əmin-dirlər.

*Taxt-tacı güclə devirmək olar, ancaq respublikanı
yalnız müdrikliklə yaratmaq mümkündür.
Robespyer*

ƏDƏBİYYAT

1. Агайев С.Л. Иран: рождение республики. М., 1984, s.313)
2. Иранская революция 1978-1979 гг, Москва., 1989, s.18).
3. Азия и Африка сегодня журналы, 1980, №8).
4. Иран: История и современность. М., 1983.
5. С.Л.Агаев. Иран в прошлом и настоящем. М., 1981
- 6.С.Л.Агаев. иранская революция 1979. история очерк. Науки религия 1988, №11.
7. Виноградов В. Аятулла Хомейни и «красный Аятулла». Азия и Африка сегодня. 1991, №12.

РАШИД МАГАРРЕМОВ

Гянджинского государственного университета

ИРАНСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ И

ИСЛАМСКАЯ ФИЛОСОФИЯ ФЕНОМЕНА ХОМЕЙНИ

Статья посвящена ходу и результатам революции 1979 года в Иране, а также исследованию исламской философии феномена Хомейни. Автор показывает, что религиозные деятели опираясь на исламской фактор, правлении народ на свою сторону и тем самым смогли прийти к власти. Ислам стал выше государственной власти. Таким образом, страна была брошена назад в ранее средневековье.

Исследователь приходит к выводу, что после свержения династии Пехлеви Аятулла Рухулла Мусеви Хомейни руководствовался религиозными принципами. Он отмечал, что «В Исламской Республике не будет других законов, помимо религиозных». Вот в чем заключается исламская философия Хомейни.

RASHID MAHARRAMOV

Ganja State University

İRAN REVOLUTION AND İSLAMİE PHILOSOPHY OF KHOMEINI PHENOMENON

The article is devoted to the going-away of 1979th year Iran revolution ,the search of its result and the İslamie philosophy of Khomeini phenomenon. The author shows that the İslamie confessors using from the power of nation and the main motive forces of revolution against the will of nation, swelling the religious factors gained the main authorities at the government. İslam was raised to State Government. So. the state was dropped behind from governing from of early middle century too.

The investigator comes to a conclusion that, after falling Pahlavi dynasty, Ayatollah Ruhulla Musevi Khomeini, who marked specially that would follow İslamie religious factor and principles clearly stated that. “Any rule will not function except religious rules in İslam Republic” .That’s İslamic philosophy of Khomeini phenomenon.

Rəyçilər: t.e.n. P.Kərimzadə, t.e.d.M.B.Fətəliyev

*Gəncə Dövlət Universiteti, Tarix-Coğrafiya fakültəsi “Ümumi tarix” kafedrasının
26.12.2012 ci il tarixli iclasın qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (pr.№4).*